

Universitatea Babeş-Bolyai

Facultatea de Litere

Catedra de Literatură Comparată

Școala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare

**ECOLOGIA „ÎNĂLTĂRII AUTORULUI”:
TEORII ȘI IPOSTAZE ALE AUCTORIALITĂȚII ÎN
EPOCA GLOBALIZĂRII DIGITALE**

(1980 – 2020)

Rezumat

Doctorand:

Alexandru-Ioan Ciorogar

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. Corin Braga

Cluj-Napoca, 2020

CUPRINS:

<i>Introducere</i>	5
Partea I. Preambul teoretic	16
1.) <i>Controverse</i>	16
1.1. Subiectivitatea contestată.....	16
1.2. Auctorialitatea contestată.....	30
2.) <i>Definiții și limite ale auctorialității</i>	41
3.) <i>Metodologie</i>	73
3.1. Instrumente și concepte.....	73
3.2. Ecologia formelor de cunoaștere.....	103
3.3. Reinhart Koselleck și istoria conceptuală.....	107
3.4. Bruno Latour și teoria actorului-rețea.....	109
4.) <i>Contextualizare</i>	112
4.1. Întoarcerile biografismului în istoriografia literară contemporană...112	
4.2. Epoca globalizării digitale.....	126
Partea II. Parcurs istoric	138
1.) <i>Roland Barthes și moartea autorului</i>	140
2.) <i>Michel Foucault și funcția de autor</i>	166
2.1. Stilistica existențială.....	185
2.2. Funcția de autor în perspectivă istorică.....	198
3.) <i>Întoarcerea autorului</i>	205
4.) <i>„Înălțarea autorului”</i>	288
Partea III. Practici și instanțe auctoriale	339
1.) <i>Autorul digital</i>	339
2.) <i>Ce este un autor postuman?</i>	359

3.) <i>Autorul și lumea</i>	380
3.1. Auctorialitatea mondială.....	381
3.2. Autorul transnațional.....	426
3.3. Internaționalizarea drepturilor de autor.....	437
4.) <i>Autorul ca traducător</i>	452
5.) <i>Auctorialitatea multiplă</i>	462
6.) <i>Autorul implicit</i>	480
7.) <i>Autorul metamodern</i>	518
8.) <i>Intenția auctorială</i>	522
9.) <i>Ipostaze ale auctorialității în epoca globalizării digitale</i>	524
9.1. Postura autorului.....	525
9.2. Responsabilitatea auctorială.....	536
9.3. Omul plural și viața dublă a scriitorilor.....	539
9.4. Autorul ca celebritate.....	544
9.5. Cariera autorului.....	557
9.6. Iconografia auctorială.....	570
<i>Concluzii</i>	576
<i>Bibliografie</i>	587
<i>Anexe</i>	657

CUVINTE CHEIE:

autor, auctorialitate, teorii auctoriale, studii auctoriale, nașterea autorului, sacralizarea autorului, moartea autorului, întoarcerea autorului, înălțarea autorului, ecologii auctoriale, ecosistem auctorial, postura, iconografie, celebritate literară, actor plural, intenția autorului, funcția de autor, autorul implicit, autorul colectiv, autorul mondial, autor internațional, autorul transnațional, literatură mondială, cariera autorului, responsabilitate auctorială, traducătorul ca autor, drepturi de autor, copyright, autorul postuman, autorul digital, stilistica existențială, Roland Barthes, Michel Foucault, Seán Burke, Ingo Berensmeyer, epoca globalizării digitale, biografism, istoriografie literară contemporană, extrem-contemporaneitate, ascensiunea autorului, istoria conceptelor, Bruno Latour, Reinhart Koselleck, teoria actorului-rețea, ecologia formelor de cunoaștere, autorul metamodern, somaestetică.

REZUMAT:

Proiectul viza—într-o formă inițială—cartografierea principalelor direcții de cercetare din cadrul studiilor literare contemporane, precum și deconspirarea ideologică a fantasmelor inerente fiecărei scheme explicative. Cu toate că abandonul acestei viziuni, să zicem, totalizatoare—pentru a folosi un eufemism—n-a însemnat și repudierea reflecțiilor critico-teoretice, mai importantă și, totodată, mai provocatoare decât simpla indexare comparativă a modelelor teoretice centrale actuale mi s-a părut a fi, în schimb, investigarea concomitentă a modurilor și a nodurilor în care câteva dintre aceste noi paradigme au tratat—sau, am putea spune, a felurilor în care diferite încercări critice au maltrat—problema auctorialității. Teza e preocupată, deci, de evaluarea atitudinilor prin intermediul cărora diverse câmpuri teoretice se situează, la începutului veacului curent, în raport cu una dintre categoriile principale ale gândirii literare.

Investigând noi paradigme ale subiectivității auctoriale (de sfârșit de sec. XX și, mai ales, de început de sec. XXI), cercetarea de față va examina, așadar, felurile în care definițiile poststructuraliste ale auctorialității se confruntă azi cu o serie întreagă de accepțiuni postpozitivistice și relaționale ale „individualității creatoare” (dacă mai putem vorbi, într-adevăr, despre așa ceva în vremuri postumane). Astfel, din momentul în care mi-am propus descrierea și contextualizarea fenomenelor auctoriale recente, am realizat că alcătuirea unui model explicativ capabil să articuleze atât multitudinea teoriilor auctoriale contemporane, cât și relația conceptului

cu diferite medii ori instituții culturale devenise absolut crucială. În consecință, toate comentariile mele vor fi atent încadrate de o mai largă—chiar dacă, pe alocuri, implicită—meditație privind statutul și condițiile actuale ale subiectivității, cu atât mai mult cu cât, în ansamblul lor, studiile literare se află și ele—de cel puțin zece ani încoace—într-un pas grăbit spre digitalizare și, dacă pot să spun așa, spre postumanizare. Analizele mele vor ține cont, așadar, de atmosfera sau contextul intelectual în care aceste noi propuneri conceptuale fuseseră ori sunt în continuare implicate.

Importanța și, aș adăuga imediat, dificultatea lucrării de față derivă, iată, din faptul că nu puține sunt disciplinele sau practicile discursive în preajma cărora am fost nevoit să staționez. Nu fără a reliefa punctele de așa-zisă ruptură epistemologică, trasarea unor linii de continuitate între contribuțiile conceptuale din cea de-a doua jumătate a veacului trecut și reflecțiile acestui început de secol s-a dovedit a fi o direcție de cercetare prioritară. Intervalul temporal ales marchează, pe de-o parte, momentul rotunjirii teoriilor responsabile de nașterea studiilor auctoriale moderne (Roland Barthes murise, absurd, în 1980, iar Michel Foucault, ceva mai tragic, în 1984) și, pe de alta, limita de sus a contemporaneității noastre (2020). Valorificând cotiturile actualității, fiecare capitol va fi dedicat unei noi direcții de cercetare ori unei recent apărute mișcări artistic-intelectuale capabile să modifice structura ori rolul configurațiilor auctoriale.

Interdisciplinaritatea demonstrației de față reprezintă, deci, mai mult decât o simplă încercare de adecvare la standardele ori modele cercetării academice. Ea dă seama, în fapt, de eforturile mele privind adaptarea argumentelor la nebulozitatea subiectului tratat. Nevoia unei noi evaluări epistemologice privind noțiunea de autor reiese nu din examinarea strategiilor puse în joc de o serie de scriitori contemporani, ci, mai important, din aspectul relativ haotic ce caracterizează cercetarea specializată actuală. Și mai imperioasă se dovedește a fi investigația, însă, dacă ne gândim la lipsa unor analize privind relațiile suficient de complicate—într-o epocă a globalizării neoliberale—dintre cele două (practica auctorială propriu-zisă, adică, și metacritica auctorială). Lucrarea nu intenționează, așadar, să examineze statutul, rolul și reprezentările auctoriale (sau nu doar așa ceva), ci, mai ales, felurile în care acestea sunt teoretizate astăzi.

Din cauza numărului mare de problematici pe care auctorialitatea le ridică, până și teoria sistemelor (așa cum a fost ea concepută de Niklas Luhmann) s-a dovedit a fi, într-un anumit punct, precară. Cu alte cuvinte, pentru a putea problematiza în mod coerent un set relativ covârșitor de

reflecții teoretice, am fost nevoit să fac saltul, așa cum vom vedea, de la epistemologie la birocrație, pentru că nu un model euristic, ci unul managerial se va fi dovedit a fi în final satisfăcător. Așadar, dincolo de încadrarea cercetării în sfera istoriei conceptuale (în termenii unui Reinhart Koselleck), modelul cu care voi lucra va fi preluat dintr-o lucrare semnată de Atsushi Akera, „Constructing a Representation for an Ecology of Knowledge: Methodological Advances in the Integration of Knowledge in its Various Contexts”. Plecând de la o critică a teoriei actorului-rețea, sintagma „ecologiei cunoașterii” e folosită aici ca metaforă vizual-gnoseologică și reprezintă, înainte de toate, o modalitate alternativă de reprezentare și gestionare heterarhică a informațiilor care nu mai pot fi gândite, așa cum ziceam deja, nici prin teoria sistemelor, nici prin cea a câmpurilor bourdieusiene.

Voi avea în vedere, așadar, cum elegant sintetizează Akera, cu (1) informațiile prezente în zona teoriilor auctoriale (multiplicitatea, postumanul, ș.a.m.d.), luând în considerare (2) acțiunile și evenimentele (proceduri cognitive, fizice și sociale care convertesc informațiile în poziții de putere sau judecăți de valoare - vezi în acest sens capitolul despre Michel Foucault) generate de (3) agenții câmpului (indivizi, instituții, obiecte, tehnici - principiile gândirii lui Bruno Latour rămân inevitabile la nivelul fiecărui plan existențial) și, în sfârșit, (4) interdependența tuturor acestor elemente. Istoria conceptuală, pe de o parte, și ecologia cunoașterii, pe de alta, reprezintă, deci, cele două mari discipline din interiorul cărora teza de față va împrumuta instrumente, noțiuni și tactici de lectură pentru a construi o metodologie hibridă de investigație a teoriilor auctoriale în epoca globalizării digitale (1980 - 2020).

Fiind, astfel, un câmp de cercetare extrem de proteic, m-am străduit—trimițând, încă o dată, la motoul care veghează asupra acestei introduceri—să îmbin claritatea expunerii cu o anumită îndrăzneală teoretică. Pentru că a cerceta—în epoca globalizării digitale—morfologia raporturilor dintre discursul critic și literatura înseamnă, între altele, a investiga metamorfoza relațiilor dintre gândirea teoretică și practica auctorialității. Demonstrația dorește să elucideze, ca un soi de corolar, mecanismele prin care comunitatea literară și, în mod special, discuțiile din jurul auctorialității redefinesc valoarea și scopurile scriiturii. Ceea ce înseamnă că vom putea schița, cel puțin parțial, o parte a strategiilor prin care literatura—sau mitologiile acesteia—ar putea fi reintegrate sau chiar relegate în fața constrângerilor și a crizelor societății contemporane.

Pentru a contribui la conversația intelectuală actuală, teza va intra în dialog direct, cum spuneam, cu câteva dintre cele mai importante idei reperabile pe harta gândirii și a literelor contemporane. Situându-mi demonstrația în centrul acestor dezbateri, argumentul central al discursului devine, repet, polemic la adresa tropilor dominanți. E adevărat că procesele socio-economice ale ultimelor trei decenii au transformat conceptul de autor forțându-i relocarea, însă, nevoită să sacrifice câteva din locurile comune ale cercetării („întoarcerea autorului”, de pildă), lucrarea de față vizează, poate în primul rând, construcția unei noi ipoteze privind statutul auctorialității în epoca globalizării digitale.

Pentru a proba acest lucru, aş spune, în primul rând, că suntem martorii unui foarte interesant proces de transhumanță: dat fiind faptul că instrumentele auctoriale se află astăzi la îndemâna oricui, ea nu mai reprezintă o simplă postură ori o funcție (sau nu doar așa ceva), ci, mai curând, un soi de facilitate exogenă mediată, în primul rând, economic și, în al doilea rând, tehnologic. Însă acest aspect reprezintă doar unul dintre elementele care compun, în actualitate, imaginea caleidoscopică a ideii de autor. Un altul îl reprezintă, de pildă, problema drepturilor de autor și nevoia stabilirii unui cadru de referință internațional. Indiferent de cum am privi lucrurile, definiția teoretică a auctorialității recente nu poate fi, totuși, rezumată printr-o simplă serie de condiții necesare și suficiente, în aceeași măsură în care o tradițională istorie evenimentială s-ar fi dovedit a fi înșelătoare. Ceea ce putem face, în schimb (și cu oarecare succes, aş zice), e să fixăm ambiguitățile ori ambivalențele auctorialității.

Proiectată, deci, ca o dare de seamă a auctorialității recente, lucrarea își propune actualizarea modului în care termenul e utilizat azi în câteva dintre cele mai noi și relevante contribuții ale domeniului. Pentru a sistematiza puțin lucrurile, aş zice, de la bun început, că studiile de autor sunt disputate de cel puțin trei tabere: (1) cei care susțin în continuare că autorul e mort; (2) cei care susțin că el nu a murit, în fapt, niciodată și, în sfârșit, (3) cei care spun că autorul s-a întors în mod definitiv. Se vede destul de clar, însă, că niciuna nu se desprinde cu adevărat de liniile de gândire ale veacului trecut. Niciuna nu propune, cu alte cuvinte, o definiție proaspătă a auctorialității contemporane. Nu e greu de observat că dezbaterile majore se desfășoară mereu în jurul unor probleme de terminologie (fundamentale, în fond). Schimbările radicale ce au avut loc în interiorul studiilor literare necesită, deci, o revizitare și o extindere a canonului lexical.

Ipoteza studiului de față—repet—e una suficient de simplă: aceea că a sosit momentul să depășim etapa teoretică a „întoarcerii auctoriale”. Motiv pentru care o reconstrucție sistematică a discursurilor ce au în vizor problema auctorialității s-a dovedit a fi singura soluție acceptabilă în acest moment. Chiar dacă din cuprinsul tezei nu va lipsi examenul tipologic, înțelegerea noului statut auctorial va fi tradusă (a se citi actualizată) printr-o metaforă epistemologică: „înălțarea autorului”. Cu alte cuvinte, aș spune că depășirea etapei cunoscute—îndeosebi de-a lungul anilor nouăzeci—drept „întoarcerea auctorială” ar putea reprezenta, alături de alegerea de a păși într-un alt regim al productivității scripturale, nu doar o evidență, ci o convenție și-o necesitate paradigmatică.

Pentru o mai bună înțelegere a posibilităților de contextualizare a noului regim auctorial ar trebui, totuși, invocată demonstrația elaborată de Galin Tihanov undeva la începutul noului mileniu. Într-un articol dedicat originilor teoriei literare moderne, criticul discută existența mai multor regimuri de relevanță a literaturii (un termen preluat, așa cum bine indică el însuși, de la Michel Foucault). Tihanov nu discută, în fond, decât trei asemenea regimuri: cel al relevanței artistice (o apreciere a literarității), cel al relevanței social-politice și cel al relevanței pragmatice în care opera e evaluată ca experiență, distracție sau terapie (retragerea în consumul privat ca mijloc escapist în fața formelor de comunicare mediatizate și a comodificării timpului liber)[1]. Deși cele trei regimuri de relevanță pot coexista, doar unul dintre acestea apare drept dominant într-o anumită perioadă istorică. Ipoteza mea e că în cadrul acestor regimuri de relevanță ar putea fi identificate, în plus, o serie întreagă de micro-forme de organizare. Aceste diete auctoriale ar descrie procedeele și dispozițiile scripturale identificate drept regimuri auctoriale. Ele configurează, în fapt, statutul autorilor în diferite contexte, dar și funcția acestora în procesele de valorizare a literaturii.

Teza de față examinează, iată, statutul actual al teoriilor auctoriale și relevanța lor în cadrul studiilor literare recente. Acolo unde proaspăt înființata instituție literară impusese auctorialitatea drept forma supremă a dominației spiritual-politice (sacralizarea autorului, în termenii lui Bénichou, ca geniu național și reprezentat al sensibilității întregului popor), descrierea procesului de verticalizare a auctorialității se va arăta a fi, la începutul acestui secol XXI, indispensabilă. S-ar putea spune însă că detenta „înălțării auctoriale” s-a dovedit a fi, în final, o problemă greu de controlat. În sens pozitiv și îmbucurător, pentru că metafora s-a adeverit a fi mult mai generoasă

decât prevăzusem inițial (a). În sens negativ, pentru că teza nu acoperă—nici măcar în formula de față—tot ceea ce mi-aș fi dorit (b). De prisos să notez că un studiu post-doctoral va fi dedicat, așadar, investigării zonelor rămase în afara lucrării de față. Cu toate acestea, un lucru e cert: nașterea noului regim al subiectivității creatoare nu va fi câștigată decât cu moartea mitului întoarcerii auctoriale.

SINTEZA PĂRȚILOR PRINCIPALE ALE TEZEI DE DOCTORAT:

Trebuie adăugat, în cele din urmă, că, așa cum indică și sumarul, prima parte a lucrării de față conține nu mai puțin de patru capitole în care discuția debutează printr-o analiză a statutului controversat al subiectului individual, urmată de încercări de circumscriere ale definițiilor și ale limitelor conceptului de autor. Prima parte se încheie cu o rapidă trecere în revistă a metodologiei utilizate și cu o succintă descriere a contextului vizat. Următoarea parte conține și ea tot atâtea capitole, două dintre acestea fiind dedicate expunerii momentelor centrale din istoria teoriilor auctoriale moderne („moartea și întoarcerea autorului”). Celelalte două discută însă (a) istoria și relevanța funcției auctoriale și modul în care aceasta ar putea fi integrată într-o mai largă stilistică existențială, precum și (b) semnificația noului regim auctorial („înălțarea autorului”). Gândită ca un soi de colecție ilustrativă, ultima și cea mai consistentă parte a tezei de față discută, pe rând, o serie de teorii și ipostaze centrale ale auctorialității extrem-contemporane: autorul digital, autorul postuman, autorul mondial, autorul transnațional, autorul internațional, autorul ca traducător, autorul colectiv, autorul implicit, autorul metamodern, autorul intențional și autorul ca postură literară.